

US WURK LII (2003), p. 164

[1363 Op it mêd] *Concetta Giliberto, Le iscrizioni runiche sullo sfondo della cultura Frisone altomedievale. Göppingen (2000), Kümmerle, Göppinger Arbeiten zur Germanistik 679, 30 euro.*

In frisistyske boekpublikaasje yn it Ytaljaansk, soks komt men net alle jierren tsjin. It giet hjir om in yn Eastenryk útjûne, bewurke ferzje fan in dissertaasje dy't yn 1997 oan 'e universiteit fan Florence ferdigene is. Ofgeande op 'e Ingelsktalige gearfetting en de ynhâldsopjefte kin elk dy't wat oer fryske runen siket hjir wol terjochte. De ynliding jout in oersjoch fan 'e stân fan it ûndersyk en giet de kritearia nei dy't brûkt wurde kinne om te beoardieljen oft in fynst ta it Fryske korpus rekkene wurde moat. It giet dan om it fynplak, om taalkundige bysûnderheden en om runologyske fernijings. Dy lêste krije yn haadstik 2 wiidweidiger it omtinken. Haadstik 3 is in soarte fan katalogus fan Fryske ynskripsjes, mei alle gegevens dy't men der mar oer hawwe wol; de net-erkende ynskripsjes wurde nammers yn in taheakke net alhiel oerslein. Haadstik 4 besiket wat algemiene linen te lûken. Der wurdt ek yngongen op de kontinuïteit mei it lettere Aldfrysk fan 'e hânskriften. Hoewol't it boek faaks yn it foarste plak in gearfetting is fan besteande kennis, wurde fan bygelyks Harns en Westeremden B nije ynterpretaasjes útsteld.

(siebren dyk)

Rolf H. Bremmer Jr, Het culturele schrijflandschap in Friesland in de 'lange' dertiende eeuw. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Friese Taal- en Letterkunde vanwege de Fryske Akademy te Ljouwert aan de Universiteit Leiden. Universiteit Leiden, Leiden (2002). 17 siden.

It bysûndere fan dizze op 20 desimber 2002 útsprutsen oraasje oer it trochbrekken fan de skriftkultuer yn de Fryske lannen yn de trettjinde ieu (mei de 'lange' trettjinde ieu wurdt it tiidrek 1180-1330 bedoeld) is wol dat it giet om in soarte fan gearfetting fan in noch te ferskinen boek. Dat ferklearret ek wêrom't dizze publikaasje folslein frij is fan annotaasje. Wat Bremmer ûndersiket, is de opkomst fan it Frysk as skreaune taal, in ûnderwerp dat – oars as de delgong fan it skreaune Frysk – oant no ta net it nedige omtinken krige hat. Hy ferset him tsjin it gongbere byld dat de Fryske maatskippij oant 1300 noch hast net troch de skriuwkultuer oan-

US WURK LII (2003), p. 165

rekke wêze soe. Bremmer giet yn it bysûnder yn op 'e âldste Fryske rjochtsteksten. Dêrby komt er ta de konklúzje dat de optekening yn it Frysk fan de Santjin Kêsten en Fjouwerentweintich Lânrijochten net folle earder plakfûn ha kin as koart nei 1200. (oebele vries)

D.J. Henstra, 'De eerste optekening van de algemeen-Friese Keuren', It Beaken 64 (2002), 99-128.

Under de boarnen fan it Aldfryske rjocht nimme de Santjin Kêsten, lykas ek de Fjouwerentweintich Lânrijochten, dêr't se ornaris yn ien sike mei neamd wurde, in bysûnder plak yn, en wol om't se algemien-Frysk en om't se sa âld binne. Yn dit artikel lûkt Henstra op grûn fan in yn de 15de Kêst neamd boetebedrach de konklúzje dat dy kêst it earst skriftlik fêstlein is yn Easterlauwersk Fryslân, faaks yn Astringen om 1015-1040 hinne, en wat letter ek yn Westerlauwersk Fryslân. Hy giet der fan út dat doe fuortdaalk in samling kêsten, en dus net inkeld de 15de, op skrift steld is. Dêrnei moat der sawol in Easter- as in Westerlauwersk oerleverings-trajekt fan de Santjin Kêsten west ha. It feit dat de Westerlauwerske ferzje yn in argaysker foarm oerlevere is, ferklearret de skriuwer út it op in earder tiidstip ta ôfsluting kommen fan de ûntwikkeling yn it Westerlauwerske. Opfallend is dat de skriuwer fan sa'n ier tiidstip fan ferskriftliking útgiet. (oebele vries)

Eric Hoekstra, 'Taaldatabanken op het gebied van het Fries', Nederlandse Taalkunde 8 (2003), nr. 1, 58-62.

Hoekstra fersoarget hjir in ôflevering fan 'e rinnende rubryk "Digitaal". Hy bringt it taalkundige publyk op 'e hichte mei wat der op it mêd fan 'e elektroanyske taaldatabanken foar it Frysk foarhannen is. Dy databanken, yn ûntwikkeling op 'e Fryske Akademy, blike net allegearre like fier te wêzen. Sa kinne jo mei dy foar it Midfrysk aardich mear as mei de Aldfryske, en is de Nijfryske aardich grutter as dy foar it 19de-ieske Frysk. Apart omtinken krijt it Korpus Sprutsen Frysk. (siebren dyk)

P. Kramer, Nâi Seelter Woudebouk / Neues Saterfriesisches Wörterbuch / Nij Sealter Wurdboek / New Saterfrisian Dictionary. Sunnerutgoawe G, Litje Aploage, Mildaam (2003). Fergees del te laden fan it ynternet, <http://home.hccnet.nl/ek.frysk/nsw.htm>

It is al wer mear as tsien jier lyn dat Kramer mei syn NSW op 'e lappen kaam. Yn ien bân joech er doe de letters A oant en mei E fan wat mei rjocht in wittenskiplik wurdboek fan it Sealtersk hjtte mei, yn rûge halen ferlykber mei it WFT. Sûnt hat Kramer noch allegearre nij materiaal garre, en dat ek net langer op kaartsjes opslein, mar yn 'e kompjûter. Om te sjen hoe't ien en oar yn 'e praktyk útwurket hat er in navenant maklike letter foar kar nommen, de G. Dy

US WURK LII (2003), p. 166

wurdt no oan syn trouwe meiwurkers yn in ienfâldige printe ferzje oanbean; de bredere rûnte fan belangstellende lju dêrbûten kin fia it ynternet syn gerak krije. Yn syn foaropwurd dielt Kramer mei dat it nije opslachmedium wol syn foardielen hat, mar de gruttere hoemannichte fan data hat ek wer syn neidielen: de bewurkingstiid is dúdlik tanommen. De omfang fan 'e wurdboektekst nammers ek, neffens Kramer skilt it sa'n 60 %. De ekstra romte is ûnder oare opgien oan mear foarbylden, en by de seldsume wurden is no alle materiaal der by jûn.

(siebren dyk)

Nils Århammar, 'Zur Erschließung von Dialektlexik mittels hochsprachlicher Wortregister'. Yn: Maik Lehmberg (útj.), *Wörter und Namen. Festgabe für Ulrich Scheuermann zum 65. Geburtstag. Bielefeld (2003), Verlag für Regionalgeschichte, 17-25.*

Århammar giet yn dizze feestbundel foar Ulrich Scheuermann, in lyts 40 jier meiwurker fan it Niedersächsisches Wörterbuch en auteur fan it haadstik "Friesische Relikte im ostfriesischen Niederdeutsch" yn it *Handbuch des Friesischen*, yn 'e pleit foar it tagonklik meitsjen fan dialektmateriaal fia in yngong yn 'e standerttaal. Neffens him moat dat mei it moderne rekkenreau in net al te drege put wêze. Yn it twadde part fan 'e bydrage jout er in oersjoch fan wat er op dat mêd al te stân brocht is, ek wat it Frysk oangiet. Foar it westerlauwersk Frysk giet it dan om it Hylpersk en it Skiermûntseagersk, foar it Eastfrysk foar it Harlingerlânske en Wurster Frysk, en foar it Noardfrysk wiist er op it wurk fan Boy Jacobsen en Moritz Momme Nissen. Århammar sil dit as yllustraasje bedoeld hawwe, want folslein is er dêrmei net. Foar de heine takomst kundiget er ek noch wurdboeken fan it Heeechdútsk nei respekttyflik it Hilgolânsk en it Fering-Öömrang oan.

(siebren dyk)

Willy Pijnenburg, Arend Quak & Tanneke Schoonheim (útj.), *Quod vulgo dicitur. Studien zum Altniederländischen. Rodopi, Amsterdam/ New York (2003) (Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik, Band 57).*

Yn dizze bondel stúdzjes oer it Aldnederlânsk binne twa bydragen opnommen dêr't it Aldfrysk sintraal yn stiet, en ien dêr't it Aldfrysk mear sydlings yn oan 'e oarder komt. It Aldnederlânsk, oant no ta in soarte fan bline flek yn de Aldgermanistyk, wurdt troch ferskillende auteurs ôfgrinzge fan de oanbuorjende talen: it Aldheechdútsk, it Aldsaksysk en it Aldfrysk (it Aldingelsk mist). Mei de ferhâlding Aldfrysk-Aldnederlânsk hâldt Tette Hofstra him dwaande ('Altfriesisch und Altniederländisch', 77-91), dy't him dêrby beheint ta in tal punten op it mêd fan de morfology. Hofstra komt ta de fêststelling dat der op 'e ûndersochte punten dúdlike ferskillen, mar ek mienskiplike tindinzen oanwiisd wurde kinne.

US WURK LII (2003), p. 167

De ûntwikkeling yn de rjochting fan in ferienfâldiging fan it bûgingssysteem liket yn it Aldnederlânsk earder troch te setten, mei ien wichtige útsûndering lykwols: de ‘yngweoanske’ ienheidspluralis yn it Aldfrysk. Arend Quak giet yn op ‘e fraach hokker Germaanske taal men tsjinkomt yn de oant 1200 oerlevere foarmen fan plaknammen út de kriten dy’t mei wissichheid Frysk west ha (of noch binne), te witten Noard-Hollân, Fryslân en Grinslân (‘Altfriesisches in altniederländischen Ortsnamen’, 281-310). In probleem dêr’t goed rekken mei hâlden wurde moat, is dat hast alle nammen oerlevere binne yn teksten dy’t bûten it gebiet sels skreaun binne, lykas yn de kleasters Echternach, Fulda en Werden, wat âldheechdútske of – yn it gefal fan Werden – âldsaksyske ynterferinsje opsmite kin. Yn de ûndersochte plaknammen kinne likernôch 150 fokabelen identifisearre wurde, dy’t stik foar stik presintearre en koart besprutsen wurde. Op it nivo fan de fonology binne, ek yn plaknammen út Noard-Hollân, hiel wat Aldfryske skaaimerken fêst te stellen. Op morfologysk mêd smyt it materiaal net folle op, wat troch de almeast útlânske oerlevering ek net sa frjemd is. It Aldfrysk komt fierders noch te praat yn de bydrage fan Jozef van Loon, ‘De chronologie van de r-metathesis in het Nederlands en aangrenzende Germaanse talen’ (141-167). Van Loon makket dúdlik dat der ûnderskie makke wurde moat tusken de ferskiningsfoarm fan de r-metatesis yn it Aldingelsk en Aldfrysk oan de iene en yn it Aldnederlânsk, Aldsaksysk en Midheechdútsk oan de oare kant. Hy wol der op út dat it ferskynsel yn it Nederlânsk en it Leechdútsk it risseltaat is fan in autonome ûntjouwing, los fan dy yn it Aldingelsk, dy’t folle âlder is. Wannear’t it ferskynsel him yn it Aldfrysk foardien hat, ûntlûkt him oan de waarnimming.

(oebele vries)

Eric Hoekstra, ‘Frisian’. Yn: Ana Deumert en Wim Vandenbussche (red.), Germanic Standardizations. Past to Present. Amsterdam/Philadelphia (2003), John Benjamins Publishing Company, s. 193-209.

Boppeneamd boek befettet, neist in ynliedend en in ôfslutend haadstik, 16 bydragen oer likefolle Germaanske talen. Neist fansels bygelyks it Nederlânsk, it Dútsk, it Ingelsk en de Skandinavyske talen komme ek fariëteiten as it ‘Afrikaansk’, it ‘Yiddish’ en de ‘Pacific Pidgins and Creoles’ oan de oarder. Eric Hoekstra nimt it (Westerlauwerske) Frysk foar syn rekken, ûnder de titel: ‘Frisian; Standardization in progress of a language in decay’. Hy docht dat yn sân haadstikken: ‘1. Historical background’; ‘2. Norm selection of Modern Frisian’; ‘3. Norm codification of Modern Frisian’; ‘4. Norm elaboration’; ‘5. Closeness of written to spoken Frisian’; ‘6. Norm acceptance’ en ‘7. Recent developments’.

Der is net safolle saaklike literatuer oer de standerdisearring fan it Frysk. Al te faak oerhearsket de persoanlike miening fan de auteur. It is

US WURK LII (2003), p. 168

Hoekstra gelokkich slagge om yn in goed lêsbere artikel in algemien (en reëel) byld fan de hieltiten fierdergeande standerdisearring fan it Frysk te sketsen. Fansels jout er dêrby syn eigen aksinten. Ik meitsje in inkelde kanttekening.

Neffens Hoekstra is it skreaune Frysk foaral basearre op it Klaaifrysk. Dy konklúzje kin ik it wol mei iens wêze, mar it hie goed west as Hoekstra tagelyk oanjûn hie dat oan it proses fan dialektseleksje (al langer) in oar en sterker meganisme foarôfgiet: distansjearring fan it Nederlânsk. Dat bringt my op it twadde punt. 'It is generally thought, and this holds true for the present', sa stelt Hoekstra, dat it skreaune en it sprutsene Frysk tichter byinoar steane as it skreaune Standertnederlânsk en it sprutsene Nederlânsk. Hoekstra jout as ferklearring foar it ferskil dat it Nederlânsk, oars as it Frysk, 'a long history as a strong standard language' hat en boppedat yn formele domeinen ('judicial courts, government institutions and writing in general') brûkt wurdt. No't it Frysk lykwols hieltiten mear skriuwtaal wurdt, ek yn nije formele domeinen (bûten it 'âlde' domein fan de literatuer bygelyks it amtlik ferkear, it ûnderwiis en de media), ûntsteane ek foar it skreaune Frysk nije registers, dy't hielendal net sa ticht by de sprektaal steane. Dat kin hast ek net oars: it foarbyld is faak it (skreaune) Nederlânsk, dy taal sit elke amtner, skoalmaster en sjoernalist (en alle oaren dy't Frysk skriuwe) no ienkear yn de holle. In oare reden dat it skreaune en it sprutsene Frysk net sa ticht (mear) byinoar steane, is oan de iene kant it mijen fan ynterferinsjes út it Nederlânsk (en foarmen dy't dêr allinnich mar op lykje) yn de skriuwtaal en – Hoekstra komt dêr oars sels ek op – krekt it opnimmen fan sokke foarmen yn de sprektaal. Boppedat fertoant de lêste, oars as de skriuwtaal, by fierwei de measte Frysktaligen gjin dialektseleksje.

Hoekstra slút syn bydrage ôf mei in ynformative literatuerlist.

(pieter breuker)